

## Bulletin des bibliothèques de France (Francie)

Pozn. red.: Část rubriky „Novinek“ věnovanou francouzským článkům zahajujeme zkráceným překladem článku emeritního profesora lyonské vysoké knihovnické školy (ENSSIB) *Dominiqua Varryho*, který se dlouhodobě – při svém hlavním vědeckém zájmu o historické knihy a knihovny – věnuje mapování politováníhodného fenoménu krádeží v historických knihovnách. Text článku jsme si dovolili doplnit několika poznámkami, abychom některé kauzy zasadili do patřičných reálií a tak je snad i více přiblížili českému čtenáři.

**VARRY, Dominique. Une menace permanente pour les bibliothèques patrimoniales: le vol [Stálá hrozba pro historické knihovny: krádeže]. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, 2023-2. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2023-00-0000-033>.**

Současná doba se i přes propracovanost různých ochranných systémů ve sbírkových institucích potýká s fenoménem ztrát knih. To může mít různé podoby, od prostého „zapomenutí“, dobrovolného či nedobrovolného, nevrácení vypůjčené knihy až po násilnou krádež, včetně vandalismu spočívajícího ve vyříznutí stránek nebo rytin ze svazku, konfiskace v důsledku války nebo politického rozhodnutí (válečná kořist, revoluční konfiskace, „umělecké výboje“, rabování židovských obydlí atd.). V příspěvku pro zvláštní vydání časopisu *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, tematicky zaměřené na ochranu a zpřístupnění kulturního dědictví, autor soustředil informace a poznatky o ztrátách v historických knižních fondech, k nimž došlo v důsledku krádeží.<sup>1</sup> Rekapituluje případy krádeží v knihovnách a muzeích, připomíná jejich aktéry, důsledky a poučení pro posílení ochranných opatření. Některé případy jsou poznamenány kuriózními, občas i tragickými okolnostmi.

Francouzský deník *Le Figaro* přinesl 1. listopadu 2023 zprávu o odcizení asi 80 vzácných svazků ruských tisků uchovávaných v **knihovně Varšavské univerzity**, pravděpodobně na objednávku pro ruský trh. Ředitel knihovny byl odvolán. Podle provedení krádeže se usuzovalo, že to způsobil možná stejný „tým“, který nedlouho před tím v **Paříži**, v noci 10. října, po rozbití okna vstoupil do studovny vzácných fondů Univerzitní knihovny jazyků a civilizací (BULAC), aby ukradl originální vydání Puškina, které si někdo z „týmu“ objednal ke studiu den předtím. Parta však odešla jen s několika edicemi malé tržní hodnoty. Díla, o která zloději stáli, byla uložena na bezpečné místo již poté, co v červenci téhož roku došlo k další krádeži vzácných ruských vydání v Diderotově knihovně v **Lyonu**. Díky videozáznamům se zjistilo, že mezi pachatelí průniku na BULAC byl jeden ze dvou zlodějí, kteří operovali v Lyonu.

Léto roku 2023 bylo poznamenáno obrovským skandálem, který otrásl **Britským muzeem** a vedl k rezignaci jeho ředitele. Kurátor muzea byl propuštěn a je vyšetřován policií. Policii navedl na stopu dánský obchodník s uměním, který od roku 2014 nakupo-

1 Sauvegarder et valoriser les collections patrimoniales, <https://bbf.enssib.fr/sommaire/2023/2>.

val na eBay předměty, jejichž původ byl schopen určit a byl také schopen identifikovat prodejce, a který upozornil muzeum. Chybělo asi 2000 malých předmětů uložených v trezorech (především antické šperky, sklo a polodrahokamy, z nichž některé nebyly nikdy katalogizovány). Další rozměr skandálu spočívá v prodlevě, s níž správa muzea zareagovala na hlášení o nabídkách k prodeji na eBay od roku 2021. Britské muzeum po veřejné výzvě k hledání chybějících předmětů jich získalo 350 (k datu zveřejnění článku D. Varryho). Posílilo svá ochranná opatření. Nyní nikdo nesmí sám vstoupit do trezoru. Muzeum také plánuje popsat a zdokumentovat všechny své sbírkové předměty na internetu, což je nemalý úkol – zpracovat osm milionů předmětů bude trvat nejméně pět let.

Motivy zlodějí jsou rozmanité: vášně, pud, potřeba vlastnit právě ten předmět, který v jeho sbírce chybí; předem promyšlený plán uskutečněný jako vojenská operace a adrenalin při akci; touha po zisku i vlastní finanční potřeby. Také mnoho padělatelů bylo zloději knih, například **Guglielmo Libri** (1803–1869)<sup>2</sup> nebo britský bibliograf **Thomas J. Wise** (1859–1937), odsouzený v roce 1934 za výrobu falz romantických próz. Po jeho smrti bylo zjištěno, že poškodil mnoho starověkých děl z Britského muzea, aby doplnil svoji osobní sbírku. Nedávno to byl i případ ředitele knihovny Girolamini v Neapoli. Pravděpodobně největším zlodějem knih 20. století byl **Stephen Carrie Blumberg**. V 70. a 80. letech ukradl 23 600 tištěných materiálů a rukopisů z 268 knihoven ve 45 amerických státech a dvou kanadských provinciích v odhadované hodnotě 20 milionů dolarů (odhad z roku 1990, kdy byl zatčen). Byl odsouzen pouze k pěti letům a jedenácti měsícům vězení, přičemž celou svou obhajobu – a to je u tohoto typu případů běžné – založil na tom, že byl ve skutečnosti zachráncem špatně chráněného majetku. Tyto zlodějské činy lze vysvětlit bibliománií. Jiní jednájí z potřeby vlastnit. Pravděpodobně do této kategorie patří docent mechaniky **Stanislas Gosse**, který v letech 2000 až 2002 ukradl 1100 děl a 9 prvotisků z Mont Sainte-Odile v Alsasku. Využil zapomenutou tajnou chodbu, kterou znovuobjevil díky své četbě, a vstupoval do uzavřené knihovny, dokud nebyla opatřena kamerami. Zloděj jednal pro uspokojení z vlastnictví starých děl.

Bohatý obchodník a vydavatel **Farhad Hakimzadeh** íránského původu, bývalý ředitel nadace Iranian Heritage Foundation, žijící v Londýně, byl v lednu 2009 odsouzen ke dvěma letům vězení za vyřezávání a krádež stránek ze 150 vzácných děl z 16.–19. století z **British Library** a **Bodleian Library** v Oxfordu. Policie našla některé vystřižené stránky v jeho bytě. Aféra vyšla najevo v roce 2006, kdy jistý čtenář oznámil, že mu byla v knihovně vydána poškozená kniha. Po aféře byl posílen kamerový dohled a ve studovnách se zvýšil počet zaměstnanců pohybujících se mezi čtenářskými místy. Vábení zisku je hlavním motivem většiny zlodějí. Pokus o krádež Gutenbergovy bible z **Widener Library na Harvardu** 19. srpna 1969 skončil neslavně. Zloděj se ukryval na toaletách ve 3. patře. Když se knihovna uzavřela, sestoupil po provazu k oknům místnosti, kde byly uloženy dva svazky bible, které si dal do batohu. Kvůli jejich váze ale nebyl schopen dostat se zpět cestou, kterou přišel. Byl nalezen druhý den ráno na zemi vážně zraněný. Byl nějakou dobu internován na psychiatrii a unikl stíhání.

Dne 4. září 2014 potvrdil Nejvyšší vojenský soud Ruska tresty od jednoho do tří a půl roku odnětí svobody třem bývalým vysokým důstojníkům zpravodajské služby (FSB), kteří v roce 2009 ukradli v **knihovně Moskevské státní univerzity** Gutenbergovu bibli.

2 Matematik, historik a bibliofil italského původu (Guglielmo Libri Carucci dalla Sommaja)

Spektakulární je i aféra **Daniela Spiegelmana**. Na jaře 1994 použil opuštěný výtah v **knihovně Kolumbijské univerzity**, porušil zed' a odešel se vzácnými knihami. Během tří měsíců, které následovaly, operaci dvanáctkrát opakoval, pak odjel do Evropy se starými knihami a rukopisy v hodnotě přibližně 1,8 milionu dolarů. Zatčen byl v Nizozemsku, snažil se, aby oddálil své vydání, ale nakonec byl souzen a odsouzen ve Spojených státech.

V mnoha případech se však jedná o „knižní profesionály“ – knihkupce, antikváře, akademiky, policisty zodpovědné za ochranu knihoven a muzejních institucí. Ve 20. a 30. letech byly newyorské knihovny, a zejména **New York Public Library**, drancovány sítí zlodějů sídlících na Manhattanu a vedených bukinisty a knihkupci z Book Row (místo mezi 4. Avenue a 10. ulicí), kteří zaměstnávali drobné kriminálníky nebo nezaměstnané lidi, aby kradli knihy z knihoven a podporovali tak jejich podnikání knihkupců. Policie celou síť, která byla aktivní od Maine po Ohio, nakonec „vyřadila z provozu“.

Francouzský **policejní komisař Jean-Marc Peyre** byl odsouzen v roce 1993 za to, že „operoval“ v muzeích a knihovnách, za jejichž ochranu byl odpovědný (zejména v Chartres). Mimo jiné si přivlastnil tři ze sedmi výtisků díla *Le voyage et navigation* od mořeplavce Antonia Pigafetty<sup>3</sup> z francouzských sbírek, přičemž na světě je známo pouze deset exemplářů této knihy. V únoru 1983 byl komisař zatčen a v roce 1986 propuštěn z policejních služeb. Francouzská justice obvinila také firmu **Sotheby's**, která prodala dva exempláře Pigafettyovy práce v New Yorku s odstupem několika měsíců, aniž by se podivila, že taková vzácná díla mohla nabídnout osoba, která je neoprávněně vyvezla z Francie. Tento příklad nám mimo jiné připomíná, že velké mezinárodní aukční domy nemohou stát mimo podezření. V listopadu 1997 musela **Christie's** na poslední chvíli stáhnout ze svého londýnského prodeje Ptolemaiovu Geographii (Ulm, 1482) a přiznat, že dílo bylo ukradeno z Francouzské národní knihovny. V červenci 2004 Christie's obdobně stáhla knihu ze 16. století, kterou v červnu téhož roku ohlásila jako ukradenou pařížská knihovna Arsenalu.

Důvěru knihoven v knihkupce a prodejní organizace podkopalo několik událostí. Do případu, který se stal v aukční síni **Drouot** v prosinci 2009, byli zapleteni dražitel a komisionáři. **E. Forbes Smiley III.**, mezinárodně uznávaný americký obchodník se starožitnostmi, byl zatčen na Yale 8. června 2005 s mapami v kufříku a bundě. Přiznal se ke krádeži 97 map v hodnotě tří milionů dolarů, které pocházely ze šesti amerických knihoven a z Britské knihovny. **Francouzské knihovny** byly od roku 2010 obětmi gangu vedeného z Maďarska, jehož někteří členové byli souzeni v roce 2022. Další bezohledný knihkupec, **David Slade**, bývalý prezident Asociace antikvariátů Spojeného království, byl v únoru 2009 odsouzen k 28 měsícům vězení. Z pověření finančníka Evelyne de Rothschild zpracovával katalog knih v Rothschildově knihovně Ascott House. Za pět let tam „získal“ 68 titulů v odhadované hodnotě 230 000 liber.

Mezi profesionálními vykrádači historických sbírek jsou bohužel i akademici. **Simon Heighes**, muzikolog specializující se na období baroka, přednášející na Oxfordu, byl zatčen v květnu 1995 a v prosinci následujícího roku odsouzen ke dvěma letům vězení a pokutě 160 000 liber za to, že od roku 1992 ukradl 78 knih a rukopisy z oxfordských knihoven a dále je prodal, aby splatil hypotéku. Christ Church College získala zpět 73 ze 74 ukradených knih.

3 [https://cs.wikipedia.org/wiki/Antonio\\_Pigafetta](https://cs.wikipedia.org/wiki/Antonio_Pigafetta)

V březnu 2019 policie zatkla oxfordského profesora specializujícího se na papyrologii a řeckou literaturu **Dirka Obbinga** (Obbinka), podezřelého z krádeže fragmentů starověkých papyrů, patřících Egyptské společnosti pro průzkum Egypta, a z toho, že třináct z nich prodal Washingtonskému Muzeu Bible<sup>4</sup>. Ty byly od té doby vráceny. Společnost *Egypt Exploration Society* však zaznamenala zmizení 120 dalších fragmentů. Obbingovo jméno se objevuje na fakturách za předměty zakoupené muzeem v letech 2010 až 2013 za více než 7 milionů dolarů. Přesto Obbing popírá jakékoli obvinění z krádeže a odsuzuje akademickou „kabalou“, která mu škodí v kariéře. V červnu 2021 zakladatel **Muzea Bible** podal žalobu proti Obbingovi u federálního soudu v Brooklynu. Obviněný se k tomuto soudu nedostavil ani nebyl zastoupen. Muzeum samo bylo již v roce 2017 obviněno z nelegálního dovozu do Spojených států a muselo zaplatit 3 miliony dolarů americkým daňovým úřadům. V březnu 2020 bylo nuceno přiznat, že jeho fragmenty svitků od Mrtvého moře byly nedávné padělky, a v květnu následujícího roku vrátit více než 13 000 předmětů pochybné provenience do Iráku a Egypta.

Také v korporacích knihovníků se bohužel vyskytli zloději knih. Nejznámějším je bezesporu **Guglielmo Libri** (1803–1869)<sup>5</sup>, který pod zástěrkou oficiální mise drancoval francouzské knihovny a jehož aféra vyvolala obrovské pobouření. V roce 1988 byl **Robert M. Willingham Jr.** odsouzen za krádež velkého množství vzácných knih z **University of Georgia**, kde měl na starosti speciální sbírky. V roce 2003 oťrásl **Dánskem** skandál, když se zjistilo, že knihovník **Královské knihovny** v 60. a 70. letech ukradl 3 200 knih, z nichž 1 800 nebylo nalezeno. Případ byl odhalen, když vdova po knihovníkovi se třemi společníky začala prodávat knihy v aukční síni Christie's a nabídla jí dílo z roku 1517, jehož jediná známá kopie měla být v Královské knihovně v Kodani.

**Anders Burius** byl vedoucím oddělení rukopisů **Královské knihovny Švédska** od roku 1995. V roce 2004 byl zatčen. Přiznal se ke krádeži 56 vzácných děl, z nichž se našla pouze tři. Po svém přiznání Burius spáchal sebevraždu – podřezal si žíly a vyhodil svůj dům do povětří plynem, přičemž zranil dvanáct lidí v sousedství. V letech 2012–2015 se dvě díla, která byla uvedena na americký trh, vrátila do Švédska<sup>6</sup>. Případ, který se v posledních letech dostal na titulní stránky novin, je rabování **knihovny Girolamini v Neapoli** jejím kurátorem, jmenovaným z politického rozhodnutí, ačkoli neměl žádné knihovnické kompetence. Zašel tak daleko, že nahradil původní vydání Galilea ve vitrinách velmi kvalitními padělky, což oklamalo i odborníky. Některé z padělků byly uvedeny na trh a pravděpodobně jsou stále v oběhu.

Také **Francie** zažila několik choulostivých událostí. V roce 1993 byl **Patrick Michel**, zaměstnanec muzea v **Chambéry**, odsouzen k 18 měsícům vězení a k náhradě škody ve výši 555 000 franků za to, že v letech 1974–1988 odcizil desítky starých děl z městské knihovny, která odhadla škodu na 1,9 milionu franků. Zde se opět, jak už to tak bývá, zloděj objevil jako záchránce zanedbaného fondu a jeho právníci tuto tezi podpořili.

**Michel Garel**, hlavní kurátor **Národní knihovny Francie** odpovědný za hebrejské rukopisy, byl zatčen na svém pracovišti 29. července 2004. Nejprve byl obviněn z krádeže 145 tištěných dokumentů a dvou rukopisů, pak bylo obvinění omezeno na jediný rukopis: H52, hebrejská bible ze 13. století, pro kterou údajně v dobré víře podepsal

4 <https://www.bbc.com/news/uk-england-oxfordshire-50069365>; <https://www.nytimes.com/2019/10/16/world/europe/oxford-professor-bible-hobby-lobby.html> (další odkazy jsou v originální verzi článku).

5 [https://it.wikipedia.org/wiki/Guglielmo\\_Libri\\_Carucci\\_dalla\\_Sommaja](https://it.wikipedia.org/wiki/Guglielmo_Libri_Carucci_dalla_Sommaja)

6 <https://bibliophilie.com/les-etats-unis-rendent-deux-livres-anciens-voles-a-la-suede/>

vývozní povolení – k prodeji v Christie's v New Yorku; tam byla v květnu 2000 prodána za 353 700 dolarů. Michel Garel byl 10. března 2006 odsouzen ke dvěma letům vězení a náhradě škody 400 000 eur. Jeho trest byl po odvolání změněn na tři roky vězení a 75 000 eur pokuty. Byl odvolán ze státní služby. Poté přiznal krádež a prodej rukopisu. Ten byl vrácen Národní knihovně Francie v lednu 2007 rozhodnutím Nejvyššího soudu státu New York.

Konečně obviňující článek z *Le Monde* týkající se **Literární knihovny Jacquesé Douceta**, publikovaný 17. října 2022, vyústil v sebevraždu vedoucí knihovny.<sup>7</sup>

V knihovnách jsou občas mezi zaměstnanci zloději, většinou však neopatrní. Na jaře roku 2015 se **Newyorčanka Margaret Tanchuk** rozhodla nabídnout k prodeji osm starých knih nalezených ve věcech jejího zesnulého otce: sedm biblí z let 1672 až 1861 a rukopis Benjamina Franklina z doby před rokem 1776. Kontaktovaný odborník si všiml signatur New York Public Library a knihovnu upozornil. Ke krádeži došlo v letech 1988–1991. Rukopis byl oceněn na více než 2 miliony dolarů.

Knihovníci ale někdy zažijí i radostná překvapení. V roce 1975 si knihovník v **paláci Lambeth**, londýnské rezidenci arcibiskupa z Canterbury, všiml mezer na policích, kde byly umístěny cenné knihy. Podle prvotního odhadu chybělo asi šedesát svazků. Byla informována policie a knihkupci. Žádné z dotčených děl se tehdy neobjevilo. O 35 let později, v únoru 2011, se novému knihovníkovi ozval právník, který nakládal s pozůstalostí nedávno zesnulého pachatele krádeže. Právník obdržel dopis obsahující úplné přiznání a uvádějící umístění svazků. Na půdě jeho londýnského domu pak bylo objeveno cca 1400 knih, z nichž některé patřily do sbírek arcibiskupů z alžbětinského období a tvořily prvotní fond knihovny z roku 1610, kdy byla založena. Všechny knihy byly vráceny do Lambethského paláce, kde byly katalogizovány a restaurovány, aby byly odstraněny stopy pokusů o vymazání znaků původní provenience.<sup>8</sup>

**Současné systémy ochrany proti krádežím** a systémy RFID (*Radio Frequency Identification*) mají své limity a nelze je použít ve starých sbírkách kvůli riziku znehodnocení svazků. Navíc potíží knihy na rozdíl od malby spočívá v tom, že je zřídka jedinečná a její vzhled lze změnit. Z toho plyne důležitost fotografií a digitalizace, aby byly zachyceny zvláštnosti exemplářů. Většina francouzských knihovních katalogů však takové charakteristiky nezaznamenává. Autor zmiňuje, že před několika lety zpracoval katalog starých sbírek knihovny Rhône-Alpes a poskytl fotografie zvláštností exemplářů popisovaných děl jako **preventivní opatření proti krádeži**. Staré katalogy, na kartách a na papíře, jsou také dobrými zálohami. Několik zmíněných případů to prokázalo. Upravit počítačový katalog a nechat data zmizet není složité. Revize, omezení přístupu k regálům, kamerový a lidský dohled jsou zásadní.

Přehled zmíněných případů není zdaleka vyčerpávající. Nyní existují databáze odcizených předmětů a elektronické diskusní platformy věnované tomuto problému a umožňující upozorňovat v reálném čase. Interpol a národní policie, Mezinárodní liga antikvariátů, profesní sdružení kurátorů muzeí a knihoven mají své vlastní informační nástroje. Ty nejsou vzájemně propojené, ale svoji účinnost již prokázaly. Příliš často jsou krádeže zaznamenány až dlouho poté, co byly spáchány, nebo je nelze datovat. Na rozdíl od starých zvyklostí je dnes obecným trendem zveřejňování informací o krádežích a vandalských činech a podávání žalob v naději, že tomuto jednání bude zamezeno, že

7 Viz také dále v této rubrice článek Julienu Donadilla.

8 <https://www.theguardian.com/books/2013/apr/29/lambeth-palace-stolen-books-retrieved>

tak budou varovány další potenciální oběti a tresty za krádeže že budou vyšší než v minulosti. Francouzské ministerstvo kultury zveřejnilo na internetu doporučení týkající se bezpečnosti sbírek<sup>9</sup>.

Francie a Itálie, země patřící k nejvíce drancovaným kvůli svému uměleckému bohatství, zřídily **specializované policejní služby**. V roce 1975 vytvořila Francie Ústřední úřad pro potlačování krádeží děl a uměleckých předmětů, který se v roce 1997 stal Ústředním úřadem pro boj proti obchodování s kulturními statky (*Office central de lutte contre le trafic des biens culturels*, OCBC), závislým na Ústředním policejním ředitelství. Skládá se z četníků a policistů a pracuje ve spojení s Celníci, Národním četnictvem a ministerstvy kultury, spravedlnosti a zahraničních věcí. Od roku 1995 má databázi TREIMA (*Thesaurus de recherche électronique et d'imagerie en matière artistique* – tezaurus pro elektronické vyhledávání a zobrazování uměleckých děl), která obsahuje snímky předmětů ukradených ve Francii a předmětů odcizených v zahraničí a hlášených Interpolem. Svoji účinnost prokázaly i v některých zde uvedených případech.

**ACCART, Jean-Philippe. Sciences Po Bibliothèque: une histoire, des collections et... une marque [Knihovna Science Po: dějiny sbírek a... značka]. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, 2023-2. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2023-00-0000-038>.**

Pařížský Ústav politických studií, známý jako *Sciences Po*, řízený Národní nadací pro politické vědy (*Fondation nationale des sciences politiques*, FNSP), byl vytvořen v roce 1871 spisovatelem a politologem Émilem Boutmyem jako „Svobodná škola politických věd“ v reakci na politickou a morální krizi, která zasáhla Francii po válce v roce 1870. Dnes je *Sciences Po* hluboce zakořeněna ve francouzském, evropském a mezinárodním politickém i mediálním světě. Intenzivní výměny studentů a vyučujících, široká síť absolventů (v letech 1872–2000 bylo vyškoleny více než 90 000 studentů); nyní studenti 150 národností – neboli 15 000 studentů včetně 25 % stipendistů – studují na *Sciences Po*. Mezinárodní partnerství (celkem 480) jsou založena na pěti kontinentech. Kvalitu poskytované výuky zaručuje tým národních a mezinárodních učitelů a lektorů, z nichž někteří také studovali na *Sciences Po*. V jedenácti výzkumných centrech pracuje 250 výzkumníků v oblasti humanitních a sociálních věd (SHS), práva, ekonomie, historie, politologie, sociologie (<https://www.sciencespo.fr/recherche/fr/content/les-unites-de-recherche.html>).

Posláním knihovny *Sciences Po* je podporovat výzkum a výuku. Knihovna působí, kromě Paříže, kde je její centrum, v šesti kampusech v různých částech Francie (Dijon, Le Havre, Nancy, Poitiers, Menton a Remeš). Každý z nich má určeno geografické zaměření, podle něhož všeobecné sbírky doplňuje publikacemi specifickými pro každý region světa. Po svém vzniku v roce 1871 byla škola vybavena 25 000 knihami a 160 tituly francouzských a zahraničních periodik. Po válce 1939–1945 byla obohacena darem 12 000 děl z *Carnegie Foundation*. Dnes fond knihovny představuje více než 1 milion tištěných dokumentů (knihy a periodika, dále disertace a diplomové práce, přičemž jde o akademické doktorské práce obhájené na *Sciences Po* od roku 1957, a výběr disertačních prací studentů školy od 90. let 19. století); 40 % titulů je ve francouzštině, 40 %

9 <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/securite-surete/Securite-et-surete-des-biens/Surete-des-bibliotheques>

v angličtině a zbytek v dalších evropských jazycích. Tento fond doplňuje 15 000 titulů novin a 38 000 časopisů dostupných online. Knihovna dále spravuje institucionální archivy a archivní fondy zahrnující volební a politické archivy politiků a fondy badatelů (více než 4000 běžných metrů archiválií). Součástí sbírek je šedá literatura pocházející z darů a výměn s řadou institucí, politických hnutí a výzkumných center. Od roku 1947 je knihovna depozitářem publikací OSN. Odhaduje se, že čtvrtina tištěných sbírek je ve Francii unikátní.

Na začátku to byla malá knihovna, z níž vyrostlo jedno z vůbec prvních dokumentačních středisek sociálních a humanitních věd (SHS), která dnes známe. Od roku 1945 stál po 40 let v čele knihovny významný francouzský knihovník Jean Meyriat, který se zasloužil o zavedení nástrojů informační podpory pro akademiky a výzkumníky. Tak se rozvinulo moderní „dokumentační centrum současnosti“ (*centre de documentation contemporaine*) poskytující – mezi prvními ve Francii – tematické výběry z tisku a další informační služby pro obory SHS. Hlavním úkolem byla excerpce a analýza článků, práce zaměstnávající desítky odborníků, ale významná pro tehdejší společenskovední badatele, kteří neměli prostředky na získávání informací jiným způsobem. Do roku 2005 tak bylo sestaveno osmnáct tisíc souborů výstřížků z tisku (*dossiers de presse*) ke konkrétním tématům se zprávami o politických, ekonomických, sociálních a kulturních jevech a událostech z Francie i zemí světa, které členové komunity *Science Po* mohou i dnes využívat. V současné době je více než 4500 souborů digitalizováno a přístupno v digitální knihovně *Sciences Po* (přehled témat a souborů výstřížků viz <https://bibnum.sciencespo.fr/s/catalogue/page/accueil> a <https://bibnum.sciencespo.fr/s/catalogue/page/dossiers-de-presse>). Součástí souborů jsou tiskové fotografie a různé ilustrace. Soubory jsou uvedeny v katalogu knihovny.

Myšlenka těchto tiskových sad a jejich klasifikačního systému včetně rejstříků pochází od Jeana Meyriata. Odpovídá době, kdy ještě neexistoval internet, skutečně potřebě držet krok s aktuálním děním a nabídnout studentům, učitelům a výzkumníkům kompletní přehled tisku o zásadních otázkách. Nejstarší část fondu (převážně 1945–1975) je postupně digitalizována a lze do ní nahlédnout buď z katalogu knihovny nebo v digitální knihovně *Sciences Po* (pro členy komunity). Tento projekt podpořila Francouzská národní knihovna (pracoviště je od roku 1994 jejím přidruženým střediskem – *pôle associé*). Díky grantu národního vědeckého centra (CNRS) bylo v roce 1984 kolem 1200 souborů týkajících se Francie převedeno na mikrofilm. Ostatní tiskové sady jsou stále archivovány v papírové podobě.

Univerzita *Sciences Po* je jedním ze zakládajících členů projektu CIVICA, Evropské univerzity společenských věd (<https://www.sciencespo.fr/recherche/fr/content/civica-research-and-innovation.html>), která sdružuje deset předních evropských univerzit (72 000 studentů). Knihovny v tomto projektu začínají pracovat na různých strategiích spolupráce, zejména pokud jde o informační gramotnost.

Krátké označení ústavu/školy – *Science Po* – je dílem studentů 30. let minulého století. Ti vymysleli také značku či „erb“ školy, představující v červené barvě na bílém pozadí lva a lišku s vyraženým „ScPo“ uprostřed (byl to „erb“ Sportovního svazu nerespektující žádná heraldická pravidla). Toto logo bylo revidováno v roce 2015. O vývoji vizuální identity se lze informovat na <https://www.sciencespo.fr/fr/actualites/petite-histoire-du-logo-sciences-po/>.

**DONADILLE, Julien. La réouverture de la Bibliothèque littéraire Jacques-Doucet [Znovuotevření Literární knihovny Jacquese-Douceta]. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, 2023-2. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2023-00-0000-037>.**

Literární knihovna Jacquese Douceta (*Bibliothèque littéraire Jacques-Doucet*, BLJD) vznikla na základě původního odkazu módního návrháře Jacquese Douceta (1853–1929) na pařížské univerzitě (*dnes Université Paris Cité, pozn. red.*). Postupem času se knihovna obohacovala o rukopisy, vzácná díla (originální vydání s věnováním, tisky na velký papír, umělecké knihy), předměty a umělecká díla z archivů a sbírek spisovatelů, kteří se je rozhodli knihovně darovat nebo které knihovna zakoupila. Dodnes žijící autoři darují své dokumenty knihovně (Jean Echenoz, Laurent Mauvignier). Sbírky tak, jak jsou konstituovány, svědčí o dvou věcech: „literární modernosti“ (to byl Doucetův projekt) a materialitě literatury („literatura v procesu tvorby“, v rukopisech a známých předmětech spisovatelů, které se týkají i formy „literárního fetišismu“). Nacházíme stopy velkých literárních společenstev 20. století, zejména kruhů kolem André Gida a „surrealistické galaxie“ (Breton, Aragon, Desnos, Leiris). Poezie zaujímá významné místo ve sbírkách, konkrétněji v jejím vztahu k umění.

Bohužel knihovna v posledních letech získala v široké veřejnosti věhlas, za nějž nevděčí bohatosti svých sbírek, ale zprávám v tisku o nakládání s tímto dědictvím, o správě sbírek. Kritika zpochybňovala nakládání s fondy, objevila se podezření o mizení dokumentů, nebo dokonce o jejich přeprodeji na trhu s uměním, až do tragédie – osobní i profesní – v říjnu 2022. V letech 2018 a 2022 byl kontaktován Generální inspektorát knihoven (IGB), poté IGÉSR (Generální inspektorát školství, sportu a výzkumu), který vydal závěry, zčásti důvěrné. Dne 20. října 2022 rektor, který dohlíží na knihovnu spadající pod kancléřství univerzity, vyhlásil preventivní opatření k administrativnímu uzavření knihovny.

V únoru 2023 IGÉSR předložila novou zprávu o „provozu Literární knihovny Jacquese Douceta“ a v duchu doporučení inspektorů byl jmenován dočasný správce v osobě Fabiena Oppermanna, generálního inspektora školství, sportu a výzkumu. Tento provizorní správce je zodpovědný za následující úkoly: nábor nového týmu, organizování znovuootevření knihovny, zahájení celkové revize sbírek, zvážení nového vědeckého a kulturního projektu pro knihovnu (sbírky jsou v současné době rozmístěny na nejméně pěti různých místech), přepracované řízení. Provizorní správce nejprve naverboval na podporu kurátora knihovny osobu odpovědnou za revizi fondů a uměleckých děl (autora těchto řádků) a dočasného pracovníka odpovědného především za ukládání a pohyb sbírek. Zbytek týmu se postupně vytváří.

Kromě celkové kontroly sbírek, která vyplývá z doporučení IGESR, jsou úkoly, které čekají na nový tým, nemalé. První věcí je zajistit znovuootevření za dobrých podmínek. Již nyní knihovna vítá badatele podle stejného rozvrhu jako dříve (pondělí až pátek od 14 do 18 hodin), ale tyto hodiny, jejichž omezený rozsah byl uživateli opakovaně kritizován a byl také zdůrazněn generální inspekcí, by měly být rozšířeny, jakmile se tým rozroste. Podmínky pro uživatele byly zmírněny: konzultace je otevřena všem řádně přihlášeným dospělým – registrace je pro akademický rok 2023–2024 zdarma – a vše lze až na výjimky volně zprostředkovat (výjimkami jsou případy, kdy dárce výslovně stanovil výhrady, případy, kdy badatelský výzkum nevyžaduje nahlédnutí do originálního exempláře, a dokumenty, jejichž fyzický stav neumožňuje volné zpřístupnění). Zároveň jsou nutné



významné uklidové práce (přeplněné prostory, nutnost přemístění do dalších objektů – to předchází tím nestihl plně využít). Nový tým čekají velké úkoly v zájmu uchování sbírek a jejich zpřístupnění; je potřeba katalogizovat či rekatalogizovat velké množství dokumentů, prověřit již vytvořené bibliografické záznamy, provést revizi fondu. Obnovený tým nemá vždy k dispozici dokumentaci o historii zpracování různých částí fondu. Knihovna, zatížená povinnostmi revize a nahromaděným zpožděním v oblasti konzervace zřejmě bude muset dočasně pozastavit akvizici, ale neztratit dárce, kteří knihovnu podporují. Nový tým, stále v procesu ustavování, se vypořádává s obtížným ale velmi podnětným úkolem: obnovit „možná nejmenší, ale jednu z nejmilejších institucí našeho národního dědictví“.

**HAYETTE, Juliette. La grande Collecte des archives du sport, une opportunité de valorisation pour ce patrimoine trop méconnu [Velká sbírka sportovních archivů, příležitost propagovat toto málo známé dědictví]. Bulletin des bibliothèques de France (BBF), 2023-2. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2023-00-0000-035>.**

Blížící se olympijské a paralympijské hry v roce 2024 zvou k zamyšlení nad zachováním paměti sportu pro budoucí generace. Francouzský archiv odpověděl na tuto výzvu tím, že vyhlásil Velkou sbírku sportovních archivů – *Grande Collecte des archives du sport*.

Velká sbírka sportovních archivů, která byla zahájena v roce 2022 pod názvem Kulturní olympiáda, řízená Meziministerskou službou francouzských archivů (SIAF) při ministerstvu kultury, je realizována ve spolupráci s Francouzskou národní olympijskou akademií (ANOF) a podporována Francouzským národním olympijským a sportovním výborem (CNOSF). Skončí na konci roku 2024 a jejím cílem je zanechat budoucím generacím archivní fondy, které umožní měřit společenský, ekonomický a kulturní význam sportu, sledovat kariéry sportovců, sledovat vývoj místního sportu atd.

*Grande Collecte* se zaměřuje na svět sportu v jeho nejširším slova smyslu, tedy na sportovní federace, kluby, sportovce, ale i jednotlivce, ať už se jedná o amatéry, zapálené příznivce nebo dědice sportovního rodinného zázemí; týká se i ekonomické sféry (výrobci zařízení, obchodníci). Každý má možnost darovat své dokumenty zúčastněným archivům.

Dnes je ve Velké sbírce sportovních archivů zapojeno kolem 150 archivních služeb (3 národní služby, 65 resortních a 80 komunálních služeb). Geografický rozsah je značný, protože se účastní 81 departementů na celém území Francie, včetně zámoří. Po celostátní výzvě měl každý archiv možnost zúčastnit se této akce ve formě, kterou si přál: z hlediska témat (archiv Bordeaux-Métropole se tak zaměřil na ragby, departementální archiv ve Vogézách zvolil lyžování, cyklistiku a pěší turistiku), doby trvání sbírky a jejího zhodnocení. V současné době je identifikováno více než 400 uskutečněných nebo plánovaných akcí „velkého sběru“. Mají různé podoby: samotný sběr, digitalizace, inventarizace fondů, výstavy, cykly konferencí nebo vzdělávací aktivity. Departementální archiv Calvadosu tak již v roce 2022 slavnostně otevřel svoji „velkou sbírku“ výstavou „Sportující občanů!“. Archivy v departementech Loiret a Gers zahájily v roce 2023 u příležitosti Světového poháru ragby sbírkami a výstavami, zatímco departementální archiv v Mayotte (francouzský zámořský departement) se pustil do velké sbírky v září 2023 a plánuje výstavu o mahorajském sportu.

Archivy se ve většině případů ihned po zahájení sbírky věnují propagaci, zejména pořádají výstavy s prezentací historie sportovní praxe v regionu. Mezi resortní služba

francouzských archivů se snaží komunikovat a upozorňovat na akce *Grande Collecte* organizované na celém území a informovat o projektu co nejvíce lidí. Tato propagace je především elektronická, prostřednictvím meziřesortního portálu *FranceArchives* spravovaného SIAF; obsahuje jak odkazy na několik milionů archivních dokumentů uchovávaných ve veřejných archivech a partnerských službách, tak propagační stránky se zprávami, virtuálními výstavami, tematickými průvodci nebo předměty. Pokud jde o *Grand Collecte*, byly vytvořeny stránky „Archivy a sport“ (<https://francearchives.gov.fr/fr/section/707563817>, <https://francearchives.gov.fr/fr/article/707563821>). Obsahují stránku s mapou se seznamem zúčastněných služeb, průvodce zdroji, stránku o propagaci sportovních archivů včetně vzdělávacích souborů (například ženy a sport), vademecum pro sběr ústních svědectví, rady pro zahájení výzkumu ve sportovních archivech, hry (s několika brožurami o hrách pro děti), prezentace výzkumných programů aj. Bylo navázáno několik partnerství: spolu s ministerstvem školství výzva k předkládání projektů zasměřených na integraci škol do *Grande Collecte*, vybudování sbírky „Sport“ s platformou *Micro-Folies* ([https://en.lavillette.com/page/micro-folies\\_a178/1](https://en.lavillette.com/page/micro-folies_a178/1)), účast na vzdělávacím balíčku „Umění a sport“ navrženém organizací *Réunion des monuments nationaux-Grand Palais* a Národním sportovním muzeem nebo výstava o ženách a sportu.

Jako součást Velké sbírky sportovních archivů spojila SIAF své síly s národním výzkumným centrem CNRS a jejím Institutem politických věd (Paris-Nanterre) k provedení dvou výzkumných programů (<https://francearchives.gov.fr/fr/article/766936590>). První, „*ArchiSport*“ (s podtitulem „sociologie Velké sbírky“), realizovaný socioložkou Sarah Gensburger a jejími týmy, má cíl porozumět na jedné straně zdrojům a konturám participace občanů na konstituování archivních fondů, na straně druhé motivacím a perspektivám archivářů, kteří tyto iniciativy realizují. Cílem druhého projektu s názvem „*DiriBioSport – Paroles de président(e)s*“ (rozhovory s francouzskými sportovními lídry) je získat ústní svědectví asi patnácti předních osobností ze světa sportu. Shromážděné rozhovory a dokumenty budou předány Národnímu archivu, který je partnerem celé operace.

**GAILLARD, Romain. Twitter en bibliothèque: comparatif des statistiques et des pratiques [Twitter v knihovně: srovnání statistik a praxí]. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*. 2022-1. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2015-00-0000-018>.**

Před vydáním tohoto příspěvku autor publikoval studii o aktivitách pařížských knihoven na síti Facebook. Tentokrát představil výsledky ankety týkající Twitteru (nyní Síť X). Na této sociální síti bylo možné publikovat příspěvky max. 140 znaků dlouhé. Mohly být doplněny fotografiemi, videi a lokalizačními daty. Z 55 oslovených knihoven (veřejných, univerzitních i institucionálních) bylo 25 (45 %) ochotno odpovědět na dotazník Google. Jedna knihovna se k účasti přihlásila sama. Průzkum probíhal od února do začátku dubna 2015.

Více než tři čtvrtiny dotazovaných neznaly funkci „analytics“, která nabízela statistiky zhlédnutí, sdílení, kliknutí na odkazy apod. Potvrdilo se, že knihovníci nedostatečně sledují vývoj v této oblasti. Přitom se jedná o klíčový prvek účinného publikování na kterékoli sociální síti. Dvě základní proměnné umožňují změřit dopad publikování a interakcí na sociální síti: *míra angažovanosti* znázorňuje zájem sledujících o nové příspěvky. Je vyjadřována „přesdílením“ (retweety), přidáním do „oblíbených“, odpověďmi,

diskuzemi a může vyústit v návštěvu knihovny nebo použití některé online služby. To je smysl *inbound* marketingu, ve kterém přidaná hodnota, osobní rada, empatie a pobavení či prokázání odbornosti dokáží přilákat veřejnost a vytvořit tzv. *lead*. Průměrná míra angažovanosti na Twitteru (která zde však byla měřena jinak než na Facebooku) byla u zapojených knihoven 1,9 %. Další důležitá proměnná, *dojmy*, vyjadřuje, kolikrát byly příspěvky zhlédnuty v předcházejících 28 dnech. V tomto ohledu si velmi dobře vedla digitální knihovna Francouzské národní knihovny *Gallica*. Avšak tato data se mohla významně lišit v závislosti na zrovna pořádaných akcích, v případě muzejních knihoven na pořádaných výstavách.

Míra angažovanosti knihoven (1,9 %) odpovídá průměru kulturních institucí. V porovnání s muzei se vůbec nemusí stydět. Ovšem strmý pád v počtu *dojmů* u nejpobulárnějších knihoven svědčil o malém zájmu uživatelů danou knihovnu déle sledovat a nízké schopnosti knihoven získávat a udržet si *followery*. Mezi 25 zúčastněnými knihovnami byl každý příspěvek zhlédnut 3× až 190×, v průměru 43,15×. Bud' sledující knihovního účtu používají Twitter málo, nebo je příspěvků nedostatek a jsou publikovány ve špatnou dobu. Výhledově hrozil nezájem o knihovní účet a ztráta followerů.

Jak je možné, že jedna instituce má více sledujících než jiná? Čím více reagovaly na tweety uživatelů, tím více zpětné reakce, nových followerů a zájmu o služby se jim dostávalo. Je vhodné publikovat v pravidelných intervalech a používat takové techniky, které vzbudí zájem. Jednou z nich může být pravidelné zveřejňování fotografií ze sbírek. Například instituce spravující dokumenty kulturního dědictví by měla zveřejňovat digitalizované kopie dokumentů, které mají souvislost s aktuálním děním. Důležitý je i tón textu. Příliš suché, informativní příspěvky, jimž chybí empatie a humor, si najdou mnohem méně publika.

Stanovení ediční politiky, tedy organizace toho, kdo, jak často a s jakým cílem přispívá, je prvním krokem k úspěšnému publikování. Vedení knihovny je vhodné pravidelně seznamovat se statistickými výstupy využívání sociálních sítí. Knihovny s širším edičním týmem, jejichž přispěvatelé absolvovali alespoň nějaké školení (i jako samoukové), získávají nejlepší skóre v míře angažovanosti, a naopak.

V závěru článku se autor udílí několik rad: ihned po založení účtu sledovat tweety domovské univerzity nebo města; stanovit takovou ediční politiku, která bude založena na příspěvcích zajímavých pro současné i potenciální uživatele; domluvit se v publikačním týmu tak, aby texty byly různorodé; nabídnout příspěvky s přidanou hodnotou – kreativní, vtipné, originální; ukázat spojitost dokumentů ve sbírkách s aktuálními událostmi doma i ve světě; stanovit minimální počet příspěvků za den a vzájemně doplňovat publikování na různých platformách; reagovat na komentáře a v neposlední řadě se sebevzdělávat v technikách publikování na sociálních sítích.

**PAJARD, Anne. Co-construire, partager, apprendre ensemble: apprentissage informel et projets collaboratifs [Spolu budovat, sdílet a učit se: neformální vzdělávání a kolaborativní projekty]. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*. 2022-1. ISSN 1292-8399. Dostupné z: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2016-00-0000-027>.**

Programy počátečního i celoživotního vzdělávání (v jakékoli formě) již nejsou pro knihovníky jedinými cestami k získání nových kompetencí, schopností a znalostí. Podle některých vědců se 90 % vzdělávání uskutečňuje neformální cestou, tzn. mimo vzdělávací

programy. V prostředí knihoven bylo téma málo prozkoumáno, přestože výměna názorů a sdílení zkušeností při spoluvytváření projektu přináší pracovníkům mnoho výhod. Práce, která je v článku představena, se opírá o analýzu pracovní skupiny digitální knihovny *Manioc*. Vychází ze zkušeností s projektem získávaných po dobu šesti let a z výsledků anonymní ankety, na niž zúčastnění odpovídali v roce 2015.

Volně přístupná digitální knihovna Karibiku *Manioc* (<http://www.manioc.org>) byla v době psaní příspěvku spravována asi 15 osobami, ale několik stovek dalších přímo i nepřímo přispívalo ke zvyšování počtu dostupných dokumentů. Digitalizují staré sbírky a spravují nejnovější databáze. Projekt není nikde fyzicky lokalizován. Někteří pracují v jihoamerické Guyaně, jiní v karibských Guadeloupe a Martiniku, v kontinentální Francii nebo Dominikánské republice. Jelikož by bylo náročné se pravidelně setkávat na jednom místě, byl projekt nastaven online. Koordinátorka a vedoucí pro vědu zajišťují každodenní spolupráci mezi přispěvateli, kteří do projektu vstupují prostřednictvím unifikovaného rozhraní. V době psaní článku se ale pracovní skupina každý rok na tři dny sešla, aby diskutovala o dalším směřování projektu. Přímá interakce nemohla být v tomto případě nahrazena videokonferencí. Účastníci mezi sebou navazovali vztahy a byli více motivováni pro další spolupráci, která od této chvíle nebyla zcela anonymní. V přímém kontaktu se každý snadněji uvolnil, v pauzách se hovořilo nejen o pracovní problematice. O budoucnosti projektu se mluvilo otevřeněji, často docházelo k inovacím. Účastníci získávali teoretické i praktické kompetence lépe než při běžném kurzu, všímali si kulturních odlišností a mezi členy různorodé skupiny se vytvářely vztahy. Byl to cenný přínos pro jednotlivce i celý projekt.

Pozorováním a dotazováním bylo potvrzeno, že proces zvyšování kompetencí začíná probíhat již v momentě, kdy se instituce rozhodne účastnit se kolaborativního digitálního projektu. Knihovník si uvědomuje svoji roli, je motivován. V další fázi se o problematiku více zajímá, snaží se pochopit, jaké přináší výzvy, a studuje další podobné projekty. Poslední je fáze získávání kompetencí – odborných teoretických, v souvisejících problematikách, rozvíjení uživatelských zkušeností. V příspěvku jsou podrobně popsány znalosti a kompetence, které knihovníci získají v druhé fázi projektu. Organizace skupiny, která není hierarchická, ale každý přispívá tím, co umí, má pravděpodobně nezanedbatelný pozitivní vliv na proces učení se. Podobně na sebe působí členové skupiny ve své rozmanitosti: mají jiné pracovní zkušenosti, pocházejí z různých míst zeměkoule, pracují v jiných odděleních s odlišnými klienty. Text obsahuje i grafické zpracování a komentáře výsledků ankety mezi účastníky o tom, čím sami do projektu nejvíce přispěli, jaké kompetence získali a jaký další impuls do profesního života jim projekt dal.

---

## Knižnica (Slovensko)

---

**CABADAJ, Peter. Velký bard malého národa: pred 140 rokmi zomrel Samo Chalupka [Velký bard malého národa: před 140 lety zemřel Samo Chalupka]. Knižnica, 2023, č. 2, s. 68–74. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2023/2023\\_07\\_10\\_Cabadaj\\_3.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2023/2023_07_10_Cabadaj_3.pdf).**

V roce 2023 uplynulo 140 let od úmrtí básníka a kulturního činitele, slovenského „hrdinského rapsoda“ Sama Chalupky (1812–1883). Spolu s Andrejem Sládkovičem, Jankem Králem a Jánem Bottem tvoří „hvězdné kvarteto“ slovenské romantické poezie. Svým vrcholným opusem, básní *Mor ho!*, byl a je známý dodnes (a svého času i v celém slovanském světě; báseň poprvé vyšla v roce 1864). Tato apoteóza svobody tematicky čerpá z období římské expanze na území dnešního Slovenska. Básnická generace, zvaná štúrovská, i s výrazným Chalupkovým vkladem dosáhla v poezii nejvyspělejšího uměleckého projevu, který zásadně ovlivnil i následující literární pokolení a stále patří k podstatným součástem slovenského kulturního dědictví.

Autor zajímavě popisuje Chalupkův život naplněný angažovaností ve slovenském národním hnutí. Chalupka pocházel ze staré literárně orientované rodiny (písemné záznamy o ní pocházejí ze 16. století). Její členové participovali na duchovním i širším kulturním poli od reformační éry jako evangeličtí kněží, ale také jako církevní a literární tvůrci. Samův otec Adam Chalupka (1767–1840), náboženský spisovatel, byl farářem v Horní Lehotě na Horehroní. Starší bratr Ján Chalupka (1791–1871), jeden ze zakladatelů slovenské divadelní tradice, byl významným autorem veseloher, ve kterých kritizoval provinční nevzdělanost, patolízalství, uherské konzervativní zemanstvo, šovinismus a hlavně odrodilectví. Mladý Samo Chalupka studoval na několika lyceích (Kežmarok, Rožňava, Bratislava). Střední školy byly latinské a k národnímu povědomí své žáky nevychovaly. Agilní slovenská mládež tedy založila při evangelickém lyceu v Bratislavě studentskou společnost (1829), jejímž programem bylo poznávat a pěstovat „československou literaturu“. Nešlo už jen o náboženské písemnictví užívající biblickou češtinu, ale především o dobovou moderní literaturu, proniknutou národním a slovanským duchem. Mezi zakladateli této *Společnosti česko-slovenskej* byl i Samo Chalupka. Po určitou dobu byl také jejím knihovníkem a podpředsedou, na schůzkách deklamoval vlastní básně, analyzoval Kollárovu *Slávy dceru*.

Od roku 1837 byl Chalupka členem tajného mladoslavenkého spolku *Vzájomnosť* (spolu s přítelem, revolučně a polonofilsky naladěným právníkem Alexandrem Boleslavínem Vrchovským koncipovali program, který později mezi slovenskou mládeží začal uskutečňovat Ludovít Štúr). Byl také zakládajícím členem štúrovského spolku *Tatrin* (1844). Agilně vstupoval do bojů za štúrovskou spisovnou slovenštinu, z Horní Lehoty, svého rodiště a působiště svého otce, vytvořil důležitou baštu národního hnutí. Byl osobností, kterou navštěvovali L. Štúr, J. M. Hurban, K. Kuzmány, A. Sládkovič, B. Němcová, J. Botto, J. B. Klemens a mnozí další. Od roku 1841 byl členem tzv. zpěvníkové komise, přičemž i autorsky participoval na realizaci *Evanjélického zpěvníku* (1842). Napsal pro něj sedmáct vlastních duchovních písní, další tři z Třanovského kancionálu upravil. Jeho publicistická tvorba korespondovala s osvětovou činností, zaměřoval se na boj proti alkoholismu. Nechyběl při konstituování Matice slovenské (1863).

Samo Chalupka se svojí tvorbou zařadil k reformátorům slovenské romantické historické epiky. Nahradil historické postavy lidovým hrdinou, aktivním účastníkem zlomových dějinných událostí. V historicko-hrdinských zpěvech zužitkoval impulsy slovenské lidové písně, a také srbské a ukrajinské epiky. Tematicky u něj dominuje historická, vojenská a zbojnická látka, typickým hrdinou je junák – bojovník za svobodu. Heroický odpor proti násilí je charakteristický v básních čerpajících z časů protiturecké rezistence.

Je všeobecně známé, že překonat jazykovou dvojkolejnost (bernoňákština versus čeština) a dospět ke stylově ucelenějšímu estetickému tvaru se podařilo až štúrovské generaci, avšak již v Chalupkově básnické tvorbě pozorujeme od počátku slovakizační tendenci, programově pak v listě adresovaném Josefu Jungmannovi (1830), kde vehementně bránil slovenské výrazy. Dlouhodobý zájem o antickou historii přetavil do cenné studie *Starožitnícke zápisky. Pliniova správa o Slovensku*. Publikoval ji v Letopise Matice slovenskej z roku 1870. Časopiseckou formou Chalupka sporadicky reagoval na různá osvětová, náboženská, politická, historická, literární i hospodářská témata. V českém Riegrově naučném slovníku uveřejnil několik vlastivědných hesel o slovenských reáliích.

Slovenská národní knihovna (SNK) spravuje rodinnou knihovnu Chalupkových (*Chalupkiana*, <https://dikda.eu/historicka-kniznica-adama-chalupku-julius-caesar-i-benatska-biblia/>) a podařilo se jí částečně rekonstruovat její původní podobu. Sbírka, kterou Samo Chalupka svého času daroval *Národnímu domu* v Martině (tvořila nejvýznamnější část fondu jeho Bibliotéky), měla úctyhodných 980 svazků. K jejímu vybudování přispěl Samův otec Adam Chalupka, osvícený evangelický farář, učitel, náboženský spisovatel, ale také lidový léčitel a bylinkář. Z původní *Chalupkiany* se podařilo zrekonstruovat jen knihovnu otce, Adama Chalupky, protože on si svoje knihy „poctivě podepisoval“... Tak bylo určeno 107 svazků (159 titulů), které byly v roce 2001 vyhlášeny historickým knihovním fondem, což je ekvivalent Národní kulturní památky. Uživatel si dnes může prohlédnout 144 digitalizovaných titulů (některé exempláře jsou defektní a není možné je plnohodnotně digitalizovat). Je obdivuhodné, že Adamovi Chalupkovi se z jeho skromných prostředků podařilo vytvořit knihovnu, v níž až třetinu tvoří díla 16. století. Jde především o náboženské protestantské autory – Martin Luther, Filip Melanchton, Hugo Grotius, Sleidan, Creuziger aj. Nechybí několik svazků Chemnitzova komentáře k Tridentenskému koncilu či významné dílo Leonharda Huttera *Concordia Concors*. Mimořádně vzácná je tzv. Benátská bible – česká bible vytištěná v Benátkách roku 1506. O Adamovi Chalupkovi víme, že studoval všechny dostupné tituly protestantského písemnictví. Zároveň byl znalcem kvalitní odborné historické literatury, o čemž v *Chalupkianě* svědčí *Zápisky o válce galské Julia Caesara*, díla Josefa Flavia a Cellaria, z pozdějších období například Millotova *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten* (vydáno ve Vídni roku 1794). Jsou zastoupeny i jazykovědní a filozofické tituly – např. dílo Immanuela Kanta *Vorlesungen über die philosophische Religionslehre* (vydané v Lipsku 1817), díla Cicero, Lessinga či Dobrovského. Žádná jiná osobní knihovna na Slovensku nemá takové množství kvalitní odborné literatury se zaměřením na nejvýznamnější tisky 16. a 17. století.

**CHALUPEKOVÁ, Dana. Najpôsobivejšie historické knižnice na Slovensku [Nejpůsobivější historické knihovny na Slovensku]. *Knižnica*, 2022, č. 1, s. 63–71. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2022/2022\\_05\\_17\\_Mgr\\_Dana\\_Chalupekova.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2022/2022_05_17_Mgr_Dana_Chalupekova.pdf).**

Autorka představuje osm zajímavých historických knihoven prohlášených v intencích slovenského knihovního zákona historickými knižními fondy, přičemž se snaží zachytit všechny typy historických knihoven (šlechtické, církevní, osobní, spolkové a školní) v rozličných částech Slovenska. Pasporty knihoven jsou doplněny barevnými fotografiemi jejich interiérů. Takto jsou uvedeny Aponiovská knihovna v Oponicích, historická knihovna Andrášovců na zámku ve městě Betliar, historická knihovna Strážky, Diecézní knihovna v Nitře, knihovna premonstrátského opatství v Jasově, knihovna lycea v Kežmarku, Čaplovičova knihovna v Dolním Kubíně, knihovna *Tranoscia* v Liptovském Mikuláši (založena vydavatelsko-knihkupeckým spolkem *Tranoscius*). V úvodu příspěvku autorka stručně rekapituluje dějiny historických knihovních fondů na Slovensku a dotýká se otázek jejich ochrany.

První sbírky knih vůbec jsou na Slovensku zaznamenány již od 12. století: chrámové sbírky (Levoča, spišská a bratislavská knihovna, kartuziánský klášter na „Skále útočiště“ se skriptoriem). Až do vzniku tiskáren na Slovensku se potřeby čtenářů/sběratelů saturovaly hlavně dovozem knih ze zahraničí. V 16. století začali na území Slovenska působit „kočovní/putovní“ tiskaři (v Šintavě, Komjaticích, Hlohovci), vznikly i kamenné tiskárny (Košice, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov). Objevují se sběratelské aktivity a vznikají knihovny, především rodové, církevní a školní, vzniklo i několik desítek osobních knihoven. V období osvícenství (reformy císaře Josefa II.) se zastavil rozmach klášterních knihoven. Vydání Tolerančního patentu v roce 1781 podnítilo užší spolupráci katolíků a evangelíků v literární a kulturní oblasti, následkem čehož se zlepšila dostupnost vzdělání v širokých lidových vrstvách. Začínají působit vzdělávací spolky, které budují spolkové knihovny. V poslední čtvrtině 18. a začátkem 19. století (vliv francouzské revoluce) bylo vybudováno několik zajímavých šlechtických knihoven. V 19. století zaznamenáváme snahy o koncentraci a úplnost čistě slovenské knižní produkce od nejstarších dob po současnost, což dokumentují i osobní knihovny (Michal Rešetka, Martin Hamuljak, Vavrinec Čaplovič). Cílem bylo dokázat kulturní ambice i starobylost slovenského národa. 20. století znamenalo útlum ve vývoji klasických historických knihoven (modernizace typografických technik, relativně větší možnost získávat tištěné publikace).

Rok 1918 znamenal množství změn v hospodářské, politické a kulturní struktuře Evropy, včetně území nynější Slovenské republiky. V té době bylo množství vzácných celků nebo jejich částí převezeno do zahraničí, odkud se už nikdy nevrátily. Poměry po druhé světové válce a nepochopení historického významu a kulturní hodnoty historických knižních fondů bylo příčinou dalších ztrát. 50. léta 20. století byla pro historické knižní fondy černým obdobím. Po postátnění majetků církví a šlechty byly jejich knihovny, často budované po několik století, narušeny jak ve své kontinuitě (svozy), obsahu (vybíráním nejceněnějších tisků a rukopisů) a v mnohých případech došlo i k fyzické likvidaci. Tento proces se podařilo zčásti zastavit Matici slovenské v dubnu 1954. Její snahy o ochranu historických knižních památek byly podpořeny zákonem Slovenské národní rady o Matici slovenské.



Nejvýznamnějším krokem v oblasti práce s fondem historických dokumentů byl celoslovenský pasportizační soupis uskutečněný v druhé polovině 80. let. Zabezpečení základního evidenčního zpracování dosud nezpracovaných fondů, mechanické očisty dokumentů a jejich uložení do vyhovujícího prostředí pak umožnil zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach a příslušná vyhláška. Zákon se týkal ochrany vzácných historických knihoven i jednotlivin, a to nejen z hlediska jejich vývozu do zahraničí, ale také v souvislosti s doplňováním domácích knihoven a jejich pohybem na území Slovenska. Dnes je ochrana historických knihovnických dokumentů a historických knihovnických fondů právně ošetřena v zákoně č. 126/2015 Z. z. o knižniciach. (Pozn. red.: Zkratka Z. z. – Zbierka zákonov.)

**NAVAROVÁ, Bronislava, Lívia Kurucová, Miriam Ambrúžová Poriezoá. 60. výročie Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitnej knižnici v Bratislave [60. výročí Kabinetu retrospektivní bibliografie v Univerzitní knihovně v Bratislavě]. Knižnica, 2024, č. 1, s. 54–63. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2024/2024\\_03\\_26\\_11\\_Bronislava\\_Navarova.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2024/2024_03_26_11_Bronislava_Navarova.pdf).**

Bibliografie včetně retrospektivní byla součástí činností Univerzitní knihovny v Bratislavě již od jejího založení v roce 1919. Slovenské oddělení, které vzniklo při tehdejší *Knižnici Univerzity Komenského*, se mj. věnovalo i bibliografii. Jeho vedoucím byl do roku 1939 Čech Vilém Pražák. Slovenské oddělení se mj. podílelo na přípravě souběžné bibliografie (*Bibliografický katalóg, 1923–1936*). Během válečné Slovenské republiky činnost *Knižnice Slovenskej univerzity* pokračovala bez zaměstnanců české národnosti, nahradili je pracovníci slovenští.

Po ukončení druhé světové války byl zřízen *Bibliografický ústav pri Knižnici Slovenskej univerzity*. První samostatné bibliografické pracoviště zahájilo svoji činnost v lednu 1946. Založení ústavu znamenalo výrazné zintenzivnění prací na souběžné i retrospektivní bibliografii. K hlavním úkolům na úseku souběžné bibliografie patřilo každoročně vydat slovenskou bibliografii za uplynulý rok a vydávat bibliografický časopis a na úseku retrospektivní bibliografie zpracovat a vydat soupis knižní a časopisecké produkce za léta 1901–1944. Roku 1954, kdy vznikla *Slovenská národní knižnica* jako součást Matice slovenské, se Bibliografický ústav i se svými úkoly na úseku souběžné bibliografie přestěhoval do Martina. *Knižnica Slovenskej univerzity* získala status ústřední vědecké knihovny a přejmenovala se na *Univerzitnú knižnicu v Bratislave* (UKB). Odborná bibliografická činnost zde pokračovala v nově vytvořeném bibliograficko-zpravodajském oddělení. V začátcích se oddělení nespécializovalo jen na retrospektivní bibliografii, pracovníci v rámci referentských služeb připravovali také odborné a doporučující bibliografie a řešerše podle objednávek.

V polovině 50. let se začíná postupně formovat plán slovenské národní retrospektivní bibliografie (SNRB), v souladu s nímž se bibliografické oddělení UKB spolu s bibliografickými pracovišti Matice slovenské a Státní vědecké knihovny v Košicích stalo jedním ze tří pracovišť slovenské národní retrospektivní bibliografie. Na začátku roku 1956 oddělení poznamenala tragédie, kdy při letecké havárii přišli o život všichni jeho pracovníci. Pracoviště se poté muselo budovat prakticky znovu. Samostatný úsek retrospektivní bibliografie byl vytvořen v roce 1963 jako organizační složka většího oddělení.



V 60. letech vyšly tiskem *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919–1938* a *Súpis slovenskej knižnej tvorby za roky 1945–1955, prvá časť A–L*. Další pracovní úkoly retrospektivního pracoviště už vycházely ze *Smernice a plánu slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie*, přijaté v roce 1965. *Smernica* vytyčila základní cíle a úlohy SNRB, která má zkoumat všechny druhy slovacikálních pramenných dokumentů od nejstarší doby. Stanovila konkrétní úkoly všech institucí participujících na SNRB. Pro UKB určila výzkum a zpracování tzv. nepravých periodik (kalendáře, almanachy, ročenky, sborníky, direktoria, schematismy, adresáře, výroční zprávy, úřední protokoly, závěrečné účty a rozpočty různých institucí). Na základě zkušeností s bibliografií kalendářů (zpracovaných za rozsáhlé časové období let 1701–1965) bylo v 80. letech uloženo zpracovat bibliografii almanachů, ročenek a sborníků a bibliografii školních výročních zpráv. *Program slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie* schválený v roce 1984 potvrdil a zároveň aktualizoval cíle stanovené ve směrnici. Pracoviště retrospektivní bibliografie se v rámci změn organizační struktury UKB v roce 1984 stalo oddělením retrospektivní bibliografie a pokračovalo v realizaci vytyčených úkolů. Ty byly postupně ukončeny tiskovými výstupy (knižními bibliografiemi) v průběhu 90. let.

Nastupující automatizace a informatizace transformovala vytváření bibliografických záznamů do elektronické podoby. V tomto období se realizovaly projekty orientované na almanachy, ročenky, sborníky a školní výroční zprávy vydané v nejstarším období (1701–1918). Vzhledem k různorodosti, roztroušenosti a specifickým těchto dokumentů se jednalo o dlouhodobé úkoly, které byly ukončeny samostatnými databázemi a také tištěnými bibliografiemi až v novém miléniu.

Během generální rekonstrukce budov UKB v letech 2002–2005 byla knihovna pro veřejnost uzavřena a to limitovalo i práci oddělení. V nové etapě, po roce 2005, jsou dlouhodobé bibliografické i další projekty realizovány v samostatném *Kabinete retrospektívnej bibliografie*. Kabinet nadále vychází z Programu SNRB a projektu *Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku*. Pokračuje v heuristice, mapování a zpracování podle jednotlivých typů nepravých periodik. Vrátil se též k některým už ukončeným úkolům, aby např. z tištěných bibliografií školních výročních zpráv z období 1918/19–1952/53 a knižních kalendářů 1701–1965 vytvořil online databáze.

Kromě vlastní bibliografické práce se pracovníci kabinetu věnují publikační a přednáškové činnosti, přípravě výstav a poskytování bibliografických informací. Díky spolupráci s domácími i zahraničními institucemi (národní knihovny, státní vědecké knihovny, vysoké školy, akademie věd, archivy, muzea) získává retrospektivní bibliografie interdisciplinární rozměr – jednak jako základní informační zdroj vědeckého výzkumu a současně jako předmět tohoto výzkumu. V tomto kontextu byla kabinetu svěřena příprava sborníku k dějinám knižní kultury. Titul *Studia Bibliographica Posoniensia* vychází od roku 2006 s cílem poskytovat platformu pro publikování kvalitních studií z dějin knižní kultury s interdisciplinárními přesahy do humanitních a společenských věd. Dosavadní ročníky (bylo jich vydáno 18) přinesly už více než 200 recenzovaných studií domácích a zahraničních autorů k dějinám knihtisku, vydavatelské a knihkupecké činnosti, recepce, cenzury a dějin knihoven ve středoevropském prostoru. Článek dále podrobněji pojednává o zpracovávání bibliografií jednotlivých typů dokumentů: školní výroční zprávy, almanachy, ročenky a sborníky, schematismy a direktoria, výroční zprávy finančních institucí, jarmareční a pouťové tisky. Text je doplněn soupisem bibliografií, kartoték, databází dostupných online a seznamem literatury.

**OBUŠEKOVÁ, Darina. Knihovna Trinity College v Dublinu [Knihovna Trinity College v Dublinu]. *Knihovna*, 2024, č. 3, s. 72–76. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2023/2023\\_10\\_20\\_Pa-edDr\\_Darina\\_Obusekova\\_PhD.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2023/2023_10_20_Pa-edDr_Darina_Obusekova_PhD.pdf).**

Historie nejstarší knihovny v hlavním městě Irsku Dublinu sahá do roku 1592, kdy byla spolu s Trinity College založena (<https://www.tcd.ie/library/about/history.php>). V roce 1801 byla knihovně udělena výsada zákonného depozitu a od té doby dostává kopie všech publikovaných materiálů ve Spojeném království a Irsku. Dnes je to největší knihovna v Irsku, uchovává kolem 6 milionů tištěných svazků knih, rozsáhlé sbírky časopisů, rukopisů, map a hudebních dokumentů. Jako významná vědecká knihovna s mezinárodním renomé podporuje potřeby vzdělávání a výzkumu ve všech oborech mateřské akademie, poskytuje služby širokému okruhu externích uživatelů a institucí.

Nejnámější knihou v *Trinity College Library* je čtyřsvazková *Book of Kells* (Kniha z Kellsu), pojmenovaná podle kláštera Kells v hrabství Meath v Irsku (<https://www.the-collector.com/what-is-the-book-of-kells/>), mistrovské dílo západní kaligrafie vytvořené kolem roku 800 našeho letopočtu, považované za nejkrásnější národní poklad Irsku. Rukopis obsahuje čtyři evangelia v latině založená na textu Vulgáty, zapsaná písmem nazývaným „ostrovni majuskuly“ (odkazuje na styl charakteristický pro post-římské dějiny Velké Británie).

Právo zákonného depozitu (*legal deposit*, LD) má knihovna Trinity College Dublin od roku 1801, což představuje velkou část sbírky (přibližně 5 milionů svazků). Knihovna se opírá o právní předpisy o zákonném depozitu Irsku a Spojeného království. Irští vydavatelé a distributoři jsou povinni doručit tištěný výtisk do knihovny v souladu s podmínkami zákona o autorském právu a právech souvisejících z roku 2000. Vydavatelé a distributoři ve Spojeném království (dále také UK) jsou povinni uložit kopii každého z vydaných děl v Britské knihovně a na požádání v pěti dalších knihovnách včetně *Library of Trinity College Dublin* v souladu s podmínkami zákona o zákonných depozitech z roku 2003 (<https://www.tcd.ie/library/about/legal-deposit.php>). Britská knihovna a dalších pět knihoven jsou od 6. dubna 2013 v souladu s předpisy o zákonných depozitech z roku 2013 oprávněny získávat obsah materiálů publikovaných v UK na webových stránkách UK a shromažďovat elektronické časopisy, elektronické knihy a jiné typy netištěných publikací vydávaných v UK online i offline (eLD, resp. UK eLD). Tato nařízení se však vztahují pouze na vydavatele a distributory ve Spojeném království. Těchto šest „knihoven zákonných depozit“ spolupracuje na archivování a poskytuje bezproblémový přístup k elektronickému materiálu – je to poprvé, kdy se v UK a Irsku na mezinárodní úrovni podařilo dosáhnout spolupráce velkých knihoven v takovém rozsahu.

Materiály přijaté elektronicky od vydavatelů uchovávají tyto knihovny trvale a zpřístupňují je pouze v prostorách knihoven. Elektronický zákonný depozit/vklad (eLD) se označuje také jako netištěný právní vklad (*Non-Print Legal Deposit*, NPLD) a v knihovně Trinity College se vztahuje jen na elektronický zákonný depozit materiálů UK, přijatý podle právních předpisů Spojeného království (proto UK eLD).

Knihovna je průkopníkem moderních metod vyhledávání zdrojů v procesu výuky, vzdělávání a výzkumu. Vytvořila průvodce na pomoc čtenářům (syntéza informací, průvodce falešnými zprávami a dezinformacemi...). Příručka *Psaní přehledu literatury* (<https://libguides.tcd.ie/literature-reviews>) poskytuje praktickou podporu při psaní studentských

a diplomových prací. Systematické přehledy identifikují relevantní studie na dané téma a mohou pomáhat i v případě, kdy výsledek vyhledávání hlásí „zatím neznáme odpověď“ a další příručky zahrnují všechny etapy výzkumu od strukturování výzkumné otázky přes vypracování protokolu až po vytvoření výstupu a publikování. Tým předmětových knihovníků (*subject librarians*, <https://www.tcd.ie/library/support/subjects/>) kromě poradenství pořádá workshopy pro studenty, výzkumníky i zaměstnance.

Ambiciózní digitalizační program *Virtual Trinity Library* (<https://www.tcd.ie/virtual-trinity-library/>) je zaměřen na unikátní sbírky knihovny. Těžištěm programu je konzervace a digitalizace šestnácti středověkých rukopisů, k nimž patří *Winchcombův žaltář* (*Winchcombe Psalter*) a *Život svatého Albana* (*The Life of St Alban*) od anglického mnicha, kronikáře, iluminátora a kartografa Matthewa Parise (13. stol.). Tento projekt je financován společností *Carnegie Corporation of New York*. Zajímavou iniciativou pak je např. online výstava věnovaná tiskařkám čistě ženského podniku, dílně *Cuala Press* založené v Dublinu v roce 1902 (*Women of Cuala Press*, <https://www.tcd.ie/library/manuscripts/blog/2020/12/women-of-the-cuala-press/>).

**PRŠOVÁ, Eva. (Ne)čítanie detí a vzťah k literatúre ako celospoločenský problém [Dětské (ne)čtení a vztah k literatuře jako celospolečenský problém]. *Knížnica*, 2023, č. 1, s. 46–50. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2023/2023\\_04\\_05\\_Eva\\_Prsova.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2023/2023_04_05_Eva_Prsova.pdf).**

Cílem autorky bylo z pozice pedagožky analyzovat současný stav školní četby se zaměřením na konkrétní kategorii a navrhnout řešení na základě vlastních zkušeností z vyučování literatury a na základě anketního šetření studentů učitelství a učitelek základních a středních škol. Zaměřila se na střední a starší školní a čtenářský věk, neboť právě v něm se láme zájem o literaturu a aktivitu spojenou se čtením. Literární vědec a pedagog Viliam Obert v tomto období, tedy ve věku 12 až 14 roků, identifikuje už druhou čtenářskou krizi jako projev jednak přirozeného vývoje, jednak jako důsledek institucionálního selhávání v rozvoji čtení. Ve školní literární komunikaci žáci už v 5. a 6. ročníku ZŠ přecházejí z dětského čtení na čtení neintencionální („dospělácké“) literatury, ale ne všichni pro ni již dozáří. Čtou převážně o světě dospělých, kterému ne zcela rozumějí. S přechodem na druhý stupeň se mění celý přístup k žákům, mění se metody vyučování a čtení se ponechává většinou na žácích jako čtení samostatné a tiché. Takže v první řadě žákům chybí pravidelné čtení, a to při jakémkoli předmětu, nejen v hodinách literatury. Učitel má žákům v procesu výuky ukazovat, že čtení je důležité, měli by učitele neustále vidět s knihou a knihy by měly být kdykoli k dispozici. Čtení, jaké děti znají z předchozího období školní docházky, je nyní už jen sporadické, i když ne všichni si čtenářské dovednosti a techniku čtení osvojili. Čtení také potřebuje čas, trpělivost a ticho (především ve fázi interiorizace textu) a toto ve škole obvykle chybí. S kategorií času souvisí tempo čtení jako další velmi důležitá kategorie hledání příčin nečtení a klesajícího zájmu o čtení. Dětský čtenář se potřebuje zhloubat do četby, porozumět čtenému, než bude moci vynakládat energii na rozhovor a interpretační úlohy. Další kategorií můžeme nazvat živé čtení dospělých – osobní příklad, vzorové čtení pedagoga, které na druhém stupni chybí a s tím se vytrácí i potřeba poslouchat a číst nahlas. V knihovnách jsou taková čtení pravidelně, ale ve škole se neorganizují. Jedním z důvodů může být to, že ani učitelé neovládají výrazné čtení, které by mohlo být vzorem, vystihovalo by atmosféru, charakter y postav, melodii textu.

Na vysoké škole vlastně nikdo od budoucích učitelek/učitelů ani nepožaduje, aby četli nahlas, aby ovládali i paralingvistické prostředky.

Dotazníkové šetření, jehož se zúčastnilo přibližně osmdesát studentek a studentů učitelství a učitelek ze školní praxe, se opíralo o esej na téma *Co jsem při hodinách literatury miloval/a nejvíc a co jsem nesnášel/a*, doplněný analýzou současných problémů ve vyučování literatury. Nejčastěji vzpomínanými problémy byly: obsah (nezáživný, velmi vzdálený od rozumových schopností, zájmů a zkušeností čtenářů v pubescentním období); texty nepřiměřené věku, témata nepřitažlivá, výběr žánrů nevhodný; příliš mnoho textů (úryvků z prózy, dramatu a básní) bez možnosti hlubšího zážitku a ponoření se do textů; jediná, většinou učitelem řízená interpretace a z ní vyplývající obavy žáků ze selhání při odpovědích; přijímání předem daných informací o textu a jeho recepci; nedostatek prostoru na vlastní čtení (hlavně na střední škole se s textem potkávají jen doma (pokud ho vůbec přečtou); literárněhistorický postup poznávání literatury, což je i na střední škole v rozporu s psychomentální výbavou dospívajícího (čte a učí se o literatuře, která je tematicky, žánrově a hlavně jazykově vzdálená současné mládeži a jejím potřebám – prózy o náboženských či jazykových sporech s množstvím latiny, didakticko-reflexivní poezie apod.); stereotypnost úloh k textům atd. K dalším problémům, které stojí v cestě modernímu zážitkovému a na rozhovoru založenému vyučování literatury, můžeme na základě ankety zařadit absenci rozhovorů, především heuristických, zaměřených na objevení odkazů pro vlastní život ve smyslu gadamerovské interpretace; prostor pro vlastní názory a ne jen zapisování hotových poznámek.

Jedním z nejdůležitějších aspektů, který chyběl ve škole většinou diskutujících, byl smysl čtení a učení se o literatuře, což sice patří do pozornosti literární vědy, ale je úplně mimo zájem teenagerů a dospívajících. Tyto argumenty se neobjevily *a priori* jako odmítání umělecky, historicky a filozoficky hodnotné literatury, ale jako výhrady k její nabídce pro věk bez náležité životní výbavy pro porozumění takových textů. Mezi nedostatky se objevil i chybějící důraz na individuální čtení (mnozí žáci a studenti byli čtenáři, ale protože se jejich čtenářské zkušenosti nepohybovaly v okruhu školní četby, nebyli jako čtenáři bráni v úvahu).

Druhá část úlohy zjišťovala, co respondenty nejvíce těšilo na školní četbě. Paradoxně to bylo setkání s texty, s nimiž by se za jiných okolností nikdy nesešli, tedy čtenářské zážitky, hledání potěšení tam, kde dominuje povinnost. Z dalších oblíbených aspektů a aktivit z hodin čtení a literatury je to osobnost učitelky, která vlastním zaujetím, vášní ke čtení, hlasem či přehledem žáky inspirovala. K důležitým pozitivním příkladům patřily i besedy se spisovateli, autorská čtení, návštěvy knihoven nebo jiných akcí, kde literatura měla jinou podobu než ve škole. Ve školní literární komunikaci máme největší příležitost situaci zlepšit modifikací obsahu čtení, brát v úvahu při výběru textů věk, úroveň znalostí, zájmy (témata i žánry). Učebnice jsou modelem, kulturním vzorem literatury, nemusí se vzdávat nároků na umělecké hodnoty, ale měly by být přiměřené věku. Při jejich koncipování je třeba brát v úvahu Vygotského teorii o zóně nejbližšího rozvoje a také výsledky výzkumů, aby teenageři četli o referenčních hrdinech, řešících problematiku dospívání, aby součástí školního čtení byly prvky jako dobrodružství, napětí, různé podoby fantazie i přiměřeně dávkovaná filozofie, silné morální konflikty, objevení vědy, poznatky o přírodě a historii prostřednictvím příběhů určených nebo blízkých dětem a dospívajícím. K dalším návrhům patří vytvářet prostor pro individuální čtení, vyčlenit pro něj čas a využít možnost vzájemného učení se. Dopřát si čas na čtení delších úryvků,

hlubší seznámení s jedním dílem a mluvit o něm beze strachu, i s možnými chybami v interpretacích. Ani ve školní komunikaci není nutné číst vždy s nějakým interpretačním záměrem, občas stačí číst jen tak, pro potěšení.

**TKÁČIK, Michal. Krošňu nahradili digitálně technologie a my stále zveľaďujeme Hrebendov odkaz [Krosnu nahradily digitální technologie a my stále rozmnožujeme Hrebendův odkaz]. *Knižnica*, 2023, č. 4, s. 49–54. ISSN 1336-0965. Dostupné také z: [https://www.snk.sk/images/Edicna\\_cinnost/Casopis\\_Kniznica/2023/2023\\_12\\_15\\_7\\_Michal\\_Tkacik.pdf](https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2023/2023_12_15_7_Michal_Tkacik.pdf).**

*Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu* (SKN) v Levoči poskytuje svoje služby nevidomým, slabozrakým a lidem s poruchami čtení. V roce 2020 se stala Slovenskou autoritou pro Braillovo písmo. Vydává publikace, časopisy i kalendáře ve formě přístupné pro osoby se zdravotním znevýhodněním. Svoje služby rozšiřuje tak, aby držela krok s trendy digitální éry i vývojem v oblasti podpůrných (asistivních) technologií. Klíčovým nástrojem gramotnosti nevidomých je i v 21. století Braillovo písmo.

Nevidomý Louis Braille vytvořil písmo, které umožňuje lidem s poruchami zraku přístup k informacím, jako 16letý v roce 1825. Inspiroval se vojenským písmem Charlese Barbiera, které upravil tak, že do šesti bodů a jimi tvořených 63 možných kombinací zakódoval písmena abecedy, interpunkci i hudební notopis. Nevidomí používají Braillovo písmo tak jako lidé bez zrakového znevýhodnění latinku, azbuku či jiné formy písma. Od dob, kdy Louis Braille vypichoval svoje písmo po jednotlivých bodech pomocí tabulky a bodátka, došlo k obrovskému rozmachu v technologiích jeho zobrazování i zápisu, tabulka a bodátka však mají stále svoje místo mezi braillovými pomůckami. Díky vývoji podpůrných technologií je dnes situace jednodušší, protože Braillovo písmo je možné zobrazit pomocí braillovského řádku přímo z počítače, tabletu či mobilního telefonu. V současnosti se vývoj braillovských řádků orientuje směrem k víceřádkovým displejům (jsou schopny zobrazovat víc řádků v Braillově písmu a také základní hmatovou grafiku, tj. kombinovat písmo a obraz přímo z obrazovky počítače, jak je to běžné u černotisku).

S cílem zlepšit dostupnost děl a jiných předmětů autorské ochrany v přístupných formátech byla v červnu 2013 Světovou organizací duševního vlastnictví (WIPO) přijata Marrákešská smlouva o ulehčení přístupu k zveřejněným dílům pro osoby nevidomé, zrakově postižené nebo postižené jinou poruchou čtení. SKN v Levoči je oprávněnou právníčkou osobou k poskytování knihovnických služeb právě této cílové skupině. Svoje poslání plnila dávno před vznikem či ratifikací smlouvy Evropskou unií, první knihy v Braillově písmu pro nevidomé tiskla už v roce 1946. Dnes SKN pracuje s nejmodernějšími technologiemi pro převod textů do Braillova písma i hmatové grafiky. Ve špičkových zvukových studiích SKN se načítají audioknihy a zvukové časopisy, které jsou čtenářům dostupné ve fondu SKN i v její digitální knihovně v podobě nahrávek na CD nebo v digitálním formátu MP3. Vzhledem k celoslovenské působnosti knihovna zvyšuje dostupnost svých služeb všem čtenářům se zdravotním znevýhodněním, a to bez ohledu na vzdálenost jejich bydliště od SKN či jejích oddělení ve veřejných (městských) knihovnách. Zpřístupněním děl v digitální knihovně SKN má každý čtenář možnost dostat se k literatuře přímo ve svém počítači či mobilním telefonu. SKN poskytuje svoje služby i prostřednictvím programu Corpus (speciální uživatelské rozhraní telefonů s operačním systémem Android). V jedinečném projektu *e-Braille* jsou v digitální knihovně poskyto-

vány knihy v digitálním braillovém formátu, které lze číst prostřednictvím braillového řádku. Díky vstřícnosti Slovenské národní knihovny (SNK) v Martině byla zahájena spolupráce na zpřístupnění digitálního fondu SNK pro zrakově handicapované a osoby s poruchami čtení v rozsahu volných děl a děl nedostupných na trhu.

SNK nabízí služby institucím, které chtějí svoje expozice či prostory zpřístupnit nevidomým pomocí nápisů v Braillově písmu či prostřednictvím knih s textovými a obrazovými průvodci. Vyrábí štítky, popisy, reliéfní plánky či reliéfní podoby obrázků. S podporou Ministerstva kultury Slovenské republiky SKN v únoru 2023 zpřístupnila nový online obchod, který nabízí možnost zakoupení materiálů v Braillově písmu i hmatové grafice – knihy, kalendáře, blahopřání k svátku v Braillově písmu s reliéfním obrázkem (<https://www.skn.sk/e-shop>). Věnuje se také informování veřejnosti o důležitosti Braillova písma a o tom, že je zapotřebí pomoc každého, kdo může přístupnost informací v Braillově písmu ovlivnit, například ve své instituci, na veřejném prostranství, v dopravě apod. Braillovo písmo bylo veřejnosti představeno v krátkém filmu s názvem *Nevidím*, který je uměleckým ztvárněním skutečnosti, že písmo je pro člověka jedním z nejdůležitějších komunikačních nástrojů a právě takovým je i Braillovo písmo. Film je dostupný na YouTube kanálu [@SKNLevoca](https://www.youtube.com/@SKNLevoca) ve slovenštině a angličtině, ale také s titulky ve znakovém jazyku. SKN se významně podílela na vytvoření videa o významu Braillova písma spolu s Evropskou unií nevidomých.

V současnosti ještě stále existuje mnoho výrobků a míst bez informací v Braillově písmu. Alarmující je situace ve vzdělávacím procesu, protože na Slovensku není uspokojivá praxe přepisování učebnic do přístupné podoby. Nevidomí žáci se ve školách učí buď z posledních zásob starých přepsaných učebnic, nebo se spoléhají na práci s auditivním přijímáním informací od předčitatele nebo prostřednictvím hlasové syntézy. S jazykem a textem však není možné pracovat jen na základě jeho slyšené verze, Braillovo písmo a hmatová grafika jsou nezbytnými nástroji gramotnosti nevidomých lidí. I z toho důvodu SKN usiluje o vytvoření efektivní praxe přepisu učebnic a vzdělávacích materiálů se spolupracujícími organizacemi a s kompetentními orgány. Braillovo písmo poskytuje velmi efektivní formu přístupu bez závislosti na „nabitých bateriích“ atd. Slovenská autorita pro Braillovo písmo je připravena poskytnout konzultace v oblasti označování produktů či prostor Braillovým písmem tak, aby jeho využití bylo efektivní. Kontaktní údaje jsou uvedeny na stránce <https://www.skn.sk/sabp>.

**MACHOVÁ, Anna a TICHÁ, Veronika. Novinky zahraniční knihovnické literatury. Knihovna: knihovnická revue. 2024, roč. 35, č. 1, s. 70–91. ISSN 1801-3252**